Biblioteca Telekiană în perioada interbelică (1918 – 1940)

Aurelia Veronica Filimon
Târgu-Mureş

Între manuscrisele rămase după Aurel Filimon, se află un dosar pe care scrie m.p. „Biblioteca Telekiană", ce conţine documente din perioada 1920 – 1939 necunoscute până acum, scăpate nevătămate vicisitudinilor războiului.

În anul 1937 Aurel Filimon este delegat de către Ministerul Cultelor şi Artelor pentru a efectua controlul Bibliotecii Telekiene, conform actului constitutiv din 5 decembrie 1913. Dosarul conţine documente originale legate de această numire, acte oficiale premergătoare delegaţiei, corespondenţa lui Aurel Filimon către contele curator Teleki Carol, scrisori către contele Teleki Ádám, către contele Teleki Domokos, către jurisconsultul Fundaţiunii, precum şi către bibliotecarul profesor Gulyás Carol şi răspunsurile acestora în original.

Aurel Filimon a fost onorat cu această numire fiind un bun cunoscător al cărţilor şi manuscriselor din Biblioteca Telekiană, în anul 1921 încredinţându-i-se, din partea Institutului de istorie naţională din Cluj, întocmirea unei lucrări despre cărţile aflătoare la această bibliotecă, referitoare la istoria românilor. El lucrează mai mulţi ani la Biblioteca Telekiană, în lunile de vară, la acest studiu. Ca urmare, apare articolul său în revista ***Boabe de grâu*** 1931, iunie – iulie, p. 330 – 338, articol în care comunică câteva izvoare importante privitoare la istoria Transilvaniei şi a Ţărilor Româneşti. Acest articol este în acelaşi timp şi prima descriere în limba română a Bibliotecii Telekiene, fondată de cancelarul Transilvaniei, contele Samuil Teleki.

Ziarul ***Curentul*** din 26 martie 1937 comunică ştirea că a fost numit delegat ministerial la Biblioteca Telekiană din Tîrgu-Mureş Aurel Filimon, directorul Bibliotecii municipale din acest oraş. Ziarul menţionează că „*Punerea bibliotecii la dispoziţia cercetătorilor români corespunde unei mari necesităţi, întrucât biblioteca are un mare număr de cărţi şi documente unice, indispensabile cunoaşterii trecutului Ardealului*".

De fapt, după anul 1919 Biblioteca Telekiană intră în sfera de interes a oamenilor de ştiinţă şi cultură românească, astfel că între vizitatorii bibliotecii îi aflăm pe Nicolae Iorga, Coriolan Petran, Alexandru Lepădatu,

BDD-A19217 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:57:02 UTC)

Ion Lupaş, Ion Simionescu şi alţii. Între vizitatorii străini de după primul război mondial îi găsim pe Friedrich von Hohenzollern, arhiducele Franz Iosif, von Hardt, mareşalul Italiei, care şi-au înscris numele în Cartea de vizitatori a Bibliotecii Telekiene, dedicând cuvinte de omagiu acestui lăcaş de cultură de o valoare inestimabilă.

În anul 1935, prin adresa nr. 628 a Ministerului Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor, Aurel Filimon este rugat să trimită „*o copie de pe Testamentul contelui Teleki Samuilă, o copie după autorizarea de dobândire a personalităţii juridice a bibliotecii din 1913 şi o copie de pe actele de înscriere ca persoană juridică din 1924, conform Legii persoanelor juridice*".

După primirea acestei adrese, Aurel Filimon apelează la Avocatul Statului din localitate şi îl roagă să se documenteze la Tribunalul din Tîrgu-Mureş privitor la problema pusă de Minister. Acesta îi trimite un studiu amănunţit al documentelor dosarului nr. 2624/1924, în care contele Teleki Carol a cerut, la 3 august 1924, înscrierea Bibliotecii Telekiene ca persoană juridică, referindu-se la actul de constituire şi regulamentul fundaţiei din 6 decembrie 1913. Tribunalul cere avizul Ministerului Cultelor şi Artelor, aviz ce este trimis la 20 noiembrie 1924 „*Ministerul ţinând seama de utilitatea publică culturală a acestei fundaţiuni, precum şi de faptul că administraţia averilor ei imobiliare şi mobiliare este încredinţată Ministerului Cultelor şi Artelor ceea ce prezintă garanţie suficientă de bună chivernisire a ei, este de părere să se acorde numitei fundaţiuni personalitate juridică*." La acest aviz Tribunalul din Tîrgu-Mureş prin Hotărârea cu nr. 2624/1924 din 17 ianuarie 1925 ordonă înscrierea Fundaţiunei Biblioteca Contele Samuilă Teleki în registrul persoanelor juridice conform art. 2 din lege şi art. 98 din regulament.

Cabinetul Ministrului Cultelor şi Artelor, cu adresa nr. 166 din 24 februarie 1937, îl anunţă pe Aurel Filimon că: „*prin deciziunea noastră nr. 165 din 24 februarie a.c. sunteţi numit delegat onorific al Ministerului Cultelor şi Artelor pe lângă Biblioteca Contelui Samuil Teleki din Tîrgu-Mureş. În această calitate veţi supraveghea aplicarea strictă a dispoziţiunilor cuprinse în „actul constitutiv" din 5 decembrie 1913 al fundaţiunii numitei biblioteci. Vă rugăm ca după examinarea atentă a situaţiei bibliotecii să ne trimiteţi un raport amănunţit despre starea ei, stabilind, cu mijloacele pe care le veţi găsi utile dacă au fost înstrăinate*

BDD-A19217 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:57:02 UTC)

cărţi şi manuscrise din bibliotecă, de cine, când şi unde se găsesc azi lucrurile înstrăinate."

Conform delegaţiei, Aurel Filimon îşi începe activitatea la 6 martie 1937, trimiţând o scrisoare către jurisconsultul contelui Teleki Carol înştiinţându-l: „*pentru a putea începe lucrările necesare misiunii cu care sunt încredinţat, având în vedere că ele vor dura luni de zile, am onoarea a Vă aduce la cunoştinţă că pe acestea le voi începe luni 8 martie p.m. la orele 5 în sala de lectură de pe lângă Bibliotecă, Vă rog să binevoiţi a aviza pe Dl. bibliotecar profesor Gulyás despre aceste lucrări, rugându-l că voi avea nevoie numai de catalogul pe care astăvară l-a confruntat cu cărţile din Bibliotecă, făcându-se verificarea lor*".

Că această invitaţie n-a avut rezultatul scontat deducem din corespondenţa care a urmat, „catalogul revizorius" cerut punându-i-se la dispoziţie de-abia după mai mult de o lună de zile. Motivul era lipsa din ţară a contelui curator Teleki Carol, la dispoziţia acestuia aflându-se catalogul menţionat.

Între timp, Aurel Filimon poartă o corespondenţă perseverentă atât cu contele Teleki Domokos, cu contele curator Teleki Carol, cu jurisconsultul bibliotecii, cât şi cu bibliotecarul profesor Gulyás Carol, insistând asupra problemelor legate de misiunea încredinţată de Minister, punând întrebări asupra lipsurilor (Codex, manuscrise), de cine au fost scoase din bibliotecă acestea, când şi unde se găsesc în prezent aceste opere? La întrebările sale, de multe ori incomode, primeşte răspunsuri evazive. Contele Teleki Carol la întoarcerea în ţară îi răspunde printr-o carte poştală, într-un stil arogant – ironic, în care îi aduce la cunoştinţă că revizorius catalogus îi va fi pus la dispoziţie de către Gulyás.

La două scrisori recomandate ale lui Aurel Filimon, din 10 aprilie şi 13 iulie, contele nici măcar nu crede de cuviinţă să-i răspundă. La 30 iulie 1937 Aurel Filimon îi transmite jurisconsultului o nouă scrisoare adresată contelui Teleki Carol „*de astă dată încerc prin Ds, rugându-Vă a avea amabilitatea de a înmâna scrisoarea anexată Dlui curator, în calitate de jurisconsult a-i pune în vedere răspunsul, măcar de complezanţă, la cele trei întrebări cuprinse în scrisoare, autenticitatea răspunsului fiind o chestie personală a Dniei Sale, scutindu-mă a apela la proceduri cari nici decum n-ar ridica prestigiul Instituţiei, poate nici a Dniei Sale Dlui curator*". Cităm din scrisoarea adresată contelui Teleki Carol: „*Două*

BDD-A19217 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:57:02 UTC)

scrisori au rămas fără răspuns, vă rog a-mi răspunde la întrebările de mai jos, căci contrar voi socoti că n-aţi primit prezenta, când voi pune aceste întrebări prin diferite ziare, invitându-Vă la răspuns. Rog răspunsul până la 8 august 1937." Mai departe: „*Sper că de astă dată veţi avea mai multă bunăvoinţă pentru a-mi putea aduce la îndeplinire misiunea cu care sunt încredinţat, dându-mi informaţia cerută, având şi Ds tot interesul ca operele înstrăinate să ajungă din nou la biblioteca al cărei curator sunteţi.*"

Răspunsul soseşte la 10 august. Conceput în limba română, probabil de jurisconsult, acest text pune accentul în special pe aportul curatorului, contele Teleki Carol, care a cheltuit din averea proprie trei milioane de lei în favoarea Fundaţiei. Tot în acest răspuns se face şi un raport mai detaliat privitor la situaţia bibliotecii. Informaţiile cele mai realiste şi mai amănunţite Aurel Filimon le primeşte de la bibliotecarul Gulyás Carol, în multele scrisori ale acestuia.

În sfârşit, la 10 noiembrie 1937, Aurel Filimon este în măsură să-şi înainteze raportul deosebit de cuprinzător Ministerului Cultelor şi Artelor. Pe lângă istoricul bibliotecii şi descrierea localului ei, analizează fondurile de cărţi şi manuscrise, făcând un studiu amănunţit referitor la verificările şi constatările de lipsuri ivite, începând cu verificarea din 1830.

Din raport citãm: „*În anul 1936 luna mai, din iniţiativa proprie a curatorului contele Teleki Carol, dorind a cunoaşte adevărata situaţie reală a bibliotecii, începe o lucrare de verificare a depozitului de cărţi cu catalogul revizoriu şi catalogul tipărit. Catalogul revizoriu este acelaşi care a fost utilizat cu ocazia controlului din anul 1840*". În raport descrie mersul anevoios al lucrărilor de inventariere, deoarece se poate lucra numai vara, clădirea bibliotecii neavând nici un fel de încălzire conform dorinţei fondatorului. După primirea delegaţiei Aurel Filimon, începând din 1937, participă la verificarea cărţilor controlate, până la acea dată existând un număr de 96 de volume lipsă. În raport specifică faptul că nu se poate şti când şi în ce împrejurări au dispărut aceste cărţi. „*Nu putem şti nici aceea dacă în anul 1916 când s-au împachetat şi transportat cărţile la Budapesta au sosit toate înapoi în anul 1918, deoarece nu s-a făcut nici o listă, ba mai mult nici nu s-au numărat măcar.* […] *Un singur lucru este absolut garantat cum că în timpul de după război din bibliotecă nu s-a scos nici o carte. Mă întemeiez în această afirmaţie pe motivul că Carol Gulyás, bibliotecarul, este în acelaşi timp şi un bibliograf, iară ca persoană de*

BDD-A19217 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:57:02 UTC)

încredere nu lasă nimic de dorit. De 30 de ani de când este bibliotecar n-a fost bănuit niciodată cu cea mai mică incorectitudine. […] *Un fapt este absolut cert, că din bibliotecă pe cum am văzut mai sus lipsesc cărţi, indiferent că acestea nu s-au adus de la Viena încă în viaţa fondatorului sau după moartea lui la Bibliotecă, sau pe lângă împrejurări cunoscute sau necunoscute au dispărut din bibliotecă, ele astăzi se află în posesiuni străine şi formează din când în când subiectul vânzării publice sau tacite* […]. *Faptul că o carte formează astăzi sau va forma în viitor subiectul vânzării indiferent că în comerţul intern sau extern, nu înseamnă că aceea operă a fost scoasă din bibliotecă şi valorizată la aceea dată.*"

„*Astăzi mă găsesc în faţa unei situaţii absolut imposibile de a mă declara asupra misiunii cu care sunt încredinţat şi a face precizări, deoarece nu există mijloace cari ar putea să indice persoane precise cărora s-ar putea atribui unele înstrăinări din inventarul bibliotecii. Forţat de împrejurările constatate şi descrise mai sus, nu vreau să mă bazez pe prezumţiuni cari eventual la aparenţă ar fi întemeiate, însă nu pot fi absolut sigure. Doresc a evita şi faptul de a pune Ministerul într-o situaţie bazat pe raportul meu, de a lua oarecari măsuri, când în decursul procedurei s-ar dovedi că afirmaţiile mele sunt neîntemeiate, nefondate, când opinia publică ar clasifica demersurile de tendenţioase, urmărind numai scopuri ascunse explicabile în diferite feluri.*"

„*În calitate de delegat al Ministerului şi în calitate de director al bibliotecii municipale, în urma lucrărilor depuse pentru a cunoaşte temeinic organizarea, istoricul acestei biblioteci, având în vedere şi actul de fondare din 5 decembrie 1913, care nu numai că trece controlul asupra Ministerului Cultelor şi Artelor, dar îl roagă insistent ca să-şi exercite acest drept, interesul meu ştiinţific fiindu-mi profesiunea, cât şi în interesul Ministerului de aşi putea îndeplini rolul de control, prin delegatul său, am onoarea de a face următoarea propunere*:

1. Întocmirea unui inventar care să cuprindă exclusiv numai operele care se află în bibliotecă aducându-se în scădere acele opere cari conform diferitelor acte nu se află în bibliotecă şi asupra cărora s-a dispus deja mai de mult scăderea. Cu întocmirea noului inventar se vor rectifica şi numerele de ordine eliminându-se lipsurile de continuitate constatate deja în anul 1843, în consecinţă se vor rectifica şi numerele volumelor,

BDD-A19217 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:57:02 UTC)

aducându-se numărul atât al cărţilor cât şi al inventarului în concordanţă. Cu ajutorul acestui inventar se va putea face controlul în orice moment putându-se stabili orice lipsă.

2. În fiecare an se va face verificarea depozitului de cărţi conform inventarului pentru eventualele lipsuri ce se vor constata, se vor lua măsurile necesare conform legilor în vigoare.

3. Pentru uşurarea cercetărilor se simte nevoia unui fişier, fără de care biblioteca este numai un depozit de cărţi fără rolul şi menirea pe care a dorit fondatorul s-o realizeze.

4. Curatorul contele Teleki Carol este personal responsabil pentru scoaterea din inventar a cărţilor cari în decursul timpurilor indiferent sub ce formă nu mai fac parte din depozitul de cărţi, îngrijindu-se a se trece în noul inventar toate cărţile din bibliotecă.

5. *Ministerul va verifica aceste lucrări precum şi controlul anual prin delegatul său făcându-se în fiecare an un raport de către curatorul Bibliotecii*."

În încheiere Aurel Filimon scrie: „*Prin acest raport sper că am lămurit destul de detailat informaţiile care mi se cer cu delegaţia nr. de mai sus, rugându-Vă să binevoiţi a-l lua la cunoştinţă şi în interesul bunului mers al Fundaţiei a Vă însuşi propunerile făcute, intervenind pe lângă curatorul fundaţiei contele Teleki Carol a lua măsurile necesare pentru executarea acestor lucrări*."

Prin această comunicare am urmărit să prezint în 10 minute materialul unor evenimente deosebit de importante şi variate, petrecute timp de 20 de ani, insistând doar la câteva momente ce mi s-au părut mai relevante. Prezentarea documentelor specifice in extenso urmează să se facă într-un viitor apropiat.

Documente

1935 Raportul avocatului statului

638/1935 Ministerul Instrucţiunii, al Cultelor şi Artelor. Contenciosul

165/24 feb 1937 Ministerul Instrucţiunii, al Cultelor şi Artelor, delegaţie pentru Aurel Filimon

10 noiembrie 1937 Raportul lui Aurel Filimon

BDD-A19217 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:57:02 UTC)

6 martie 1937 Adresa lui Aurel Filimon către jurisconsultul de pe lângă Biblioteca Teleki
9 martie 1937 Scrisoarea lui Aurel Filimon către Teleki Ádám la Uioara
15 martie 1937 Scrisoarea lui Gulyás Carol către Aurel Filimon
15 martie 1937 Scrisoarea lui Aurel Filimon către contele Teleki Domokos, Budapesta
20 martie 1937 Răspunsul contelui Teleki Domokos
22 martie 1937 Scrisoarea lui Aurel Filimon către contele Teleki Domokos, Budapesta
25 martie 1937 Răspunsul contelui Teleki Domokos
23 martie 1937 Scrisoarea lui Gulyás Carol către Aurel Filimon
23 martie 1937 Raportul lui Gulyás Carol
24 martie 1937 Scrisoarea lui Aurel Filimon către contele curator Teleki Carol
5 aprilie 1937 Carte poştală – răspunsul curatorului către Aurel Filimon
10 aprilie 1937 Scrisoarea lui Aurel Filimon către Teleki Carol
13 iulie 1937 Scrisoarea lui Aurel Filimon către Teleki Carol
13 iulie 1937 Scrisoarea lui Aurel Filimon către Gulyás Carol
26 iulie 1937 Răspunsul lui Gulyás Carol
13 iulie 1937 Scrisoarea lui Aurel Filimon către jurisconsultul Fekete Gyula
26 iulie 1937 Răspunsul jurisconsultului
30 iulie 1937 Scrisoarea lui Aurel Filimon către jurisconsult
30 iulie 1937 Scrisoarea lui Aurel Filimon către curator
10 august 1937 Răspunsul curatorului contele Teleki Carol
5 august 1937 Scrisoarea lui Aurel Filimon către jurisconsultul Fekete Gyula
5 august 1937 Răspunsul jurisconsultului
9 octombrie 1937 Scrisoarea lui Aurel Filimon către jurisconsultul Fekete Gyula
24 noiembrie 1937 Scrisoarea lui Aurel Filimon către bibliotecarul Gulyás Carol
26 noiembrie 1937 Răspunsul lui Gulyás Carol
5 foi cu lipsurile constatate, veniturile fundaţiei – 1935, 1936, manuscris Aurel Filimon

BDD-A19217 © 2002 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:57:02 UTC)

Teleki Library in the Period between Wars (1918-1940)

Abstract

The present paper tries to present the documents that reffer to Aurel Filimon's activity at Teleki Library from Târgu-Mureş and can be found in the Filimons archives.

In 1937, The Ministry of Culture and Arts, according to the constitutive document from 5th of December 1913, appoints Aurel Filimon as honorific representant at the count Samuil Teleki' Library. His mission was to examine the condition of the library and to find out if some books or manuscripts have been estranged, who has them and how can they be recovered.

The paper is based on original / official documents and on the correspondence between Aurel Filimon, on one side, and count Teleki Carol, count Teleki Ádám, count Teleki Domokos and the librarian Gyulás Carol, on the other side.

In his statement, Aurel Filimon analises the collections of books and manuscripts, and reffers to those that have dissapeared starting with 1830 (one of the documents used for this paper is the list drown up by Filimon and contains 96 titles). More than that, he realises a very important study concerning the history of Teleki Library and a description of its building. He also submits a lot of proposals concerning the better organization of the future inspection and his solutions are based on scientific bibliotheconomical principles.

BDD-A19217 © 2002 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:57:02 UTC)